

КАПИТЕЛ 7 / CHAPTER 7⁷

THE INFLUENCE OF MUSIC ACTIVITIES ON THE DEVELOPMENT OF AESTHETIC PERSONALITY EDUCATION OF YOUNGER SCHOOL AGE

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-36-01-029

Система естетичного виховання не ізольована галузь. Вона органічно пов'язана з іншими складовими частинами виховання. Всебічний і гармонійний розвиток дитини – провідна ідея в педагогіці. Гармонійне поєднання розумового і фізичного розвитку, моральної чистоти і естетичного ставлення до життя та мистецтва – умова формування цілісної особистості. Правильно здійснюваний естетичний розвиток завжди пов'язаний з удосконаленням багатьох якостей і рис дитини.

Гармонійність естетичного виховання завжди важлива для дітей різного віку. Музичні враження в учнів початкової школи залишаються у пам'яті надовго, іноді на все життя. Диспропорції, надмірність, порушення у вихованні найбільше травмують у ранньому віці і завдають часом непоправної шкоди. Необхідні правильні співвідношення всіх впливів на дитину. Врахування вікових особливостей допомагає встановити, які саме форми, засоби та види діяльності для естетичного розвитку особливо ефективні в тому чи іншому віці.

Якщо діти виховуються у дусі чутливості до всього прекрасного в житті, якщо вони збагачуються різнобічними враженнями, захоплюються різними видами художньої діяльності, то їхні спеціальні здібності розвиваються успішно і плідно.

Естетичне виховання завжди пов'язане з сучасністю, пройняте нею, визначається її завданнями. Характерна риса естетичного освоєння діяльності – близькість до життя, прагнення перетворити навколишній світ, суспільство, природу, предметне середовище. Хоч би якими скромними були можливості дітей, завжди можна знайти способи залучити їх до цікавої і потужної творчої діяльності. Якщо основи світогляду, формування морального обличчя і

⁷Authors: Leonova O.

Number of characters: 16768

Author's sheets: 0,42

пізнавальних процесів пов'язані з естетичними переживаннями, то вони здійснюються успішніше.

4. Дитина народжується з різними анатомо-фізіологічними особливостями. Вони прискорюють або гальмують розвиток її здібностей, але педагогіка спирається на вчення І.Павлова про формування природних даних. Хоч би які були ці дані у різних дітей, усім дітям надається можливість для формування їхніх здібностей. Поряд з принципом всебічності розвитку важливий і принцип загальності естетичного виховання дітей.

Педагогів характеризує переконаність і віра у можливість керування естетичними переживаннями дитини. Проводяться цілеспрямовані пошуки форм, методів та засобів свідомого, активного формування мистецької діяльності. Відомо, що з приводу цієї проблеми у світовій педагогіці ще й досі точаться гострі дискусії. Багато зарубіжних психологів і педагогів вважають, що цілеспрямоване керівництво заходить у конфлікт зі спонтанним розвитком учнів. Особистий досвід дитини здійснюється тільки за своїми незалежними законами.

Звичайно, наївно було б вважати, що прямий вплив ніби відразу і прямолінійно зумовлює однаковий і обов'язковий розвиток усіх дітей. Індивідуальна своєрідність особливо яскраво виявляється у музичній діяльності дітей. Але всі вони повинні досягти свого оптимального розвитку.

Всі люди від природи мають здатність за допомогою відчуттів сприймати навколишній світ. Але не всі здатні у рівній мірі бачити прекрасне і вміти відрізнити прекрасне від потворного, хоч природні задатки чуттєвого сприймання світу є у всіх людей. Ці факти свідчать про нерозвиненість естетичних почуттів, спотвореність естетичного сприйняття прекрасного у мистецтві і дійсності.

Прилучення учнів до прекрасного – це і є формування здібностей, а отже і можливостей естетично сприймати світ, приводить до формування естетичних смаків і ідеалів, сприяє розвитку їх творчих здібностей. Розвинений естетичний смак має виявлятися у вибіркового ставленні до об'єктів у формі безпосередніх, емоційних реакцій, оцінних суджень. Зміст і рівень розвиненості естетичного

смаку залежить від пізнання нею естетичних цінностей, вироблених історичною практикою людства. Процес формування естетичного смаку пов'язаний з формуванням ідеалів і переконань особистості. На його розвиток впливають умови життя, професійна орієнтація, культурний рівень людини. В процесі художньо-естетичного виховання задовольняються естетичні потреби, формується естетична культура в цілому. Формування естетичної культури повинно відбуватися за таких умов:

- створення загальнокультурного фундаменту у школі;
- повернення до духовності свого народу: народного календаря, церковного календаря, рідного фольклору, зокрема повернення гуртового співу, звичаїв і традицій нашого народу;
- розвиток народних ремесел;
- орієнтація учнів на високі музичні і художні зразки, зокрема вчити їх розуміти класичну музику, різні види мистецтва;
- активне залучення учнів в художньо-естетичну діяльність, до масового музичного виховання;
- розвиток творчо обдарованих дітей;
- сприяння естетиці побуту, де перебуває дитина тощо.

Всі люди від природи мають здатність за допомогою відчуттів сприймати навколишній світ. Але не всі здатні у рівній мірі бачити прекрасне і вміти відрізнити прекрасне від потворного, хоч природні задатки чуттєвого сприймання світу є у всіх людей. Ці факти свідчать про нерозвиненість естетичних почуттів, спотвореність естетичного сприйняття прекрасного у мистецтві і дійсності.

Прилучення учнів до прекрасного – це і є формування здібностей, а отже і можливостей естетично сприймати світ, приводить до формування естетичних смаків і ідеалів, сприяє розвитку їх творчих здібностей. Розвинений естетичний смак має виявлятися у вибіркового ставленні до об'єктів у формі безпосередніх, емоційних реакцій, оцінних суджень. Зміст і рівень розвиненості естетичного смаку залежить від пізнання нею естетичних цінностей, вироблених історичною

практикою людства. Процес формування естетичного смаку пов'язаний з формуванням ідеалів і переконань особистості. На його розвиток впливають умови життя, професійна орієнтація, культурний рівень людини. В процесі художньо-естетичного виховання задовольняються естетичні потреби, формується естетична культура в цілому. Формування естетичної культури повинно відбуватися за таких умов:

- створення загальнокультурного фундаменту у школі;
- повернутися до духовності свого народу: народного календаря, церковного календаря, рідного фольклору, зокрема повернення гуртового співу, звичаїв і традицій нашого народу;
- розвиток народних ремесел: ткацтва, килимарства, гончарства, іконопис;
- орієнтувати молодь на високі музичні і художні зразки, зокрема вчити їх розуміти класичну музику, різні види мистецтва;
- активне залучення учнів в художньо-естетичну діяльність;
- стимулювати творчо обдаровану молодь;
- сприяти естетиці побуту, де перебуває дитина.

С.Гончаренко дає визначення, що *естетичне виховання* – складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування і виховання естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. Естетичне виховання спрямоване насамперед на виховання у людини гуманістичних якостей, інтересу і любові до життя в його різноманітних проявах.

Естетичне виховання – це цілеспрямований систематичний вплив на людину з метою формування творчої активності особистості, здатної сприймати прекрасне, відчувати потребу в естетичній діяльності, перетворенні дійсності за законом краси. Важливим для естетичного розвитку є індивідуально-психологічні особливості, що дозволяють дитині швидко та легко оволодівати способами творчих дій: знаходити нові рішення, застосовувати засвоєне у нових умовах, тобто здібності, які формуються під впливом виховання.

Дослідженнями Н.Ветлугіної встановлена певна послідовність формування творчості, яка залежить:

- від процесу виникнення і становлення форми дитячої діяльності;
- від шляхів становлення художнього образу у дітей;
- від взаємин дорослих і дітей, які послідовно змінюються.

Загальна мета всебічного і гармонійного виховання визначає основні завдання естетичного виховання:

– Систематично розвивати естетичне сприймання, естетичні почуття і уявлення дітей. Усі види мистецтва, краса природи, побуту сприяють розвитку естетично забарвленого сприймання. Воно завжди безпосереднє і породжує естетичні переживання – емоційну чутливість, радість, хвилювання, захоплення, особливу зацікавленість.

– Залучати дітей до діяльності у галузі музичного мистецтва, виховувати у них потребу і звичку посилено вносити елементи прекрасного у побут, природу, суспільні відносини.

– Закладати початкові основи естетичного смаку, підводити дітей до оцінки найбільш доступних явищ життя і музичного мистецтва.

– Розвивати музично-творчі здібності дітей; їх діяльність пов'язана з музичним мистецтвом, завжди має бути невимушеною, насиченою радісним пориванням, творчою уявою, ініціативою. Чим більше естетично розвинена дитина, тим міцніші її музичні вміння на навички, тим повніша, цікавіша її творча діяльність.

Музична діяльність сприяє розвитку естетичного сприймання музичних творів – сприймання того, що красиве. Естетичне сприймання музики можливе лише на певному рівні розвитку здатності аналізувати, виділяти у музиці те, що становить красу, є характерним для звучання. Сприймання набуває характеру естетичного тоді, коли виникають естетичні почуття – хвилювання, радість, задоволення від ознайомлення з прекрасним. Поступово діти набувають здатності до елементарних естетичних суджень, визначають, що красиво в тому чи іншому творі; розвивається їх музичний смак. Естетичне переживання сприяє

загостренню відчуттів, особливо відчуття ритму.

Завдання естетичного виховання полягає не лише в тому, щоб навчити дитину сприймати красу і переживати її, а й у тому, щоб естетичні враження викликали в неї дієве ставлення до дійсності, прагнення за законами краси перетворювати дійсність. Педагог веде дитину від сприйняття краси, емоційного відгуку на неї до розуміння, формування естетичних уявлень, суджень та оцінок. Судження, наявність естетичних переживань включає здатність дитини до естетичного сприймання навколишнього. Дослідники даного питання підкреслюють такі особливості: естетичне почуття народжується у результаті впливу оточення; воно пов'язане із світоглядом і зумовлене суспільно-історичною практикою.

Особистість, яка своєрідно сприймає, відчуває, переживає явища довкілля відрізняється здатністю помічати красиве у буденному, радіти йому, захоплюватися ним. Така досить стала власна реакція на навколишнє називається естетичною позицією особистості. Естетична позиція характеризується розвиненим естетичним сприйманням. Якщо пізнавальне сприймання спрямоване на відображення будь-яких предметів і явищ навколишнього світу, то естетичне – це здатність особистості до відображення саме тих істотних ознак, які надають об'єктам і явищам естетичної цінності.

У навчанні дітей музичної діяльності на перше місце висувається завдання розвитку в учнів творчої самостійності та активності. Складовими музичної діяльності є сприйняття музичного мистецтва, виконання і творчість. Один із них відтворюваний, в основі якого лежить активне засвоєння дитиною раніше набутих прийомів поведінки. Це шлях навчання, що розвиває. В основі іншого шляху – творче мислення, створення нових художніх образів. Це шлях творчості. Навчання і творчість специфічні за своїми мотивами, результатами і методами, але між ними існують істотні зв'язки. Лише тоді, коли навчання носить виховний і розвивальний характер, можливим буде і розвиток творчих здібностей особистості. Творче ставлення дитини і педагога до пізнання нового активізує навчальний процес.

Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства і виховання людини. Тому, у процесі навчального процесу слід звертати особливу увагу на формування у дітей різноманітних, глибоких і міцних систем знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності, на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань. За дослідженнями В.Тушевої творча активність вважається найвищим рівнем пізнавальної активності дітей, яку треба розглядати і як мету діяльності, і як засіб її досягнення, і як результат.

Основу *психологічної готовності* дітей до музичної творчості складають:

- сукупність музичних здібностей, знань, умінь, тобто тих якостей, що сприяють успішному оволодінню засобами музичного мистецтва;
- уява, яка визначає загальні підходи до його реалізації;
- сприймання естетичного, яке виявляється в емоційній чутливості до прекрасного, у виборі естетичних ідеалів, які вимагають визначення відповідних засобів.

Творча праця людини багато в чому залежить від ступеня розвитку уяви.

Але, як показує досвід, у дитини задум музичного твору народжується переважно лише у процесі його створення, а не перед ним. Здатність уявити свій майбутній музичний твір, створити задум – найяскравіший показник рівня розвитку уяви.

У ході творчого пошуку можна виділити *етапи*:

- початкове накопичення музичних образів;
- виникнення задуму;
- реалізація задуму;
- остаточна доробка.

Творча музична активність, показником якої є ініціатива, самостійність у визначенні мети, завдань, засобів пізнання, інтерес, характер діяльності (новизна, своєрідність), оптимальність діяльності (скорочення кількості дій, операцій, витрати часу, сил).

Виконавча, реконструктивна, творча музична діяльність може виявлятися

ситуаційно, а може виступати як інтегральна якість особистості у музичній діяльності. Учні молодшого шкільного віку мають невеликий емоційно-естетичний досвід. Їм важко орієнтуватися у глибинному світі настроїв, втілених у музичних творах.

Тому поетапне опанування учнями основних емоційно-естетичних модальностей (сумно, весело, радісно, поетично, схвильовано, святково) має відбуватися вже з перших уроків. Для цього корисна гра «Чарівна кімната».

Вчитель розповідає учням казку про чарівну кімнату – що має чудову властивість – коли в цю кімнату заходить людина, вона одразу ж фарбується у кольори і заповнюється музикою, яка так само, як і кольори, відповідає настроєві того, хто зайшов. Вчитель пропонує учням різні за характером твори. Мета такої гри – допомогти учневі свідомо звернути увагу на зв'язок музики і життя; кольору і засобів художньої виразності з характером твору, образу, про який розповідається у творі з тим почуттям, яке несе в собі цей образ.

Створення словесних описів сприймання емоційних настроїв музичного твору вимагає збагачення та розширення у школярів запасу слів, що відображають ознаки того чи іншого настрою. Використовуючи гру «Знайди свій музичний інструмент» під час ознайомлення учнів з симфонічним, народним, духовим оркестром, а також під час виконання певних завдань уроку, вчитель умовно закріплює за кожним учнем певний музичний інструмент. Далі для слухання пропонуються музичні твори. Впізнавши звучання свого інструмента, учні умовно зображують гру на ньому. Таким чином, слухання музичного твору буде успішним, якщо застосовувати музично-дидактичні ігри.

5. Вітчизняні та зарубіжні педагоги вказують на те, що фундаментальним засобом пізнання світу для дітей є гра.

Педагоги прагнуть розвивати уяву, фантазію учнів, використовувати різноманітні ігри з інструментом, але спочатку без нот також розвивають музичну пам'ять, зорове, слухове сприйняття мелодії:

– викласти ноти на лінійку і між ними у басовому та скрипковому ключах за завданням вчителя;

- мелодію почутої пісні, використовуючи спочатку лише звуковисотний запис;
- потім над нотами викласти відповідний ритмічний малюнок;
- викласти на нотному стані вивчені пісні;
- викласти ноти власно створених пісень на вірші поетів;
- транспортування невеликих мелодійних уривків.

Види завдань, час відведений на завдання можна варіювати, додаючи або вилучаючи залежно від віку дитини, її розвитку, здібностей. «Нотна абетка юного музиканта» – універсальний, простий, доступний засіб у музичному навчанні та вихованні, надає велику допомогу під час вивчення елементів музичної грамоти, дає змогу спокійно, плавно перейти до співів та гри по нотах.

6. Застосування дидактичних ігор засвідчує про ефективність впливу дидактичної гри на освітній процес і вимагають:

- постійного спілкування з творами мистецтва;
- уміння відгукуватися на різні явища за допомогою емоцій;
- вміння вслухатися у звуки і фарби музики;
- здатності одухотворити музичний твір за допомогою рухів;
- оціночних суджень про естетичну цінність мистецтва;
- підвищення рівня інтересу до музики молодших школярів

Естетична позиція особистості відстежується через здатність до проявів творчої уяви, музичної активності учнів молодшого віку. Музична творча активність як специфічний вид людської активності виявляється у прагненні створити такий музичний образ, що відрізняється від уже існуючих своєю новизною, неповторністю. Знання розглянутих компонентів естетичного виховання допомагає простежити їх формування, краще розібратися в індивідуальних особливостях світосприймання кожної дитини і свідомо керувати розвитком її музичних здібностей.